

ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБІГУ

Досліджено особливості проведення аудиту роздрібного товарообігу в сучасних ринкових умовах/ підстави для проведення аудиторської перевірки, основні принципи та вимоги щодо аудиторської перевірки, виявлено типові порушення, які властиві сфері роздрібного товарообігу.

Ключові слова: *аудит, фінансово-економічний контроль, роздрібна торгівля, аудиторські свідчення, аудиторський висновок.*

There are investigated features of audit of retail trade in modern market conditions, reasons for carrying out audit examination, main principles and demand for audit examination, there were found typical transgressions in the sphere of retail trade.

Key words: *audit, financial economical control, retail trade, auditor's evidences, auditor's conclusion.*

Вступ. Урізноманітнення відносин власності, викликане становленням ринкових відносин, спричинило об'єктивні підстави розвитку важливої складової фінансово-економічного контролю — незалежного аудиту.

Постановка проблеми. При проведенні незалежної аудиторської підприємств торгівлі потрібно враховувати особливості методології бухгалтерського обліку в сфері роздрібно торгівлі та такий фактор властивого ризику як вірогідність привласнення товарів та грошових коштів.

Результати дослідження. Згідно Закону України "Про аудиторську діяльність" аудит — це незалежна перевірка (експертиза) публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої обліково-звітної інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності звітності, обліку, їх повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам. [1] Отже, аудиторська перевірка є незалежним видом контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на території України.

Незалежний аудит діяльності підприємств торгівлі може здійснюватися як за ініціативою власника (суб'єкта управління), так і на вимогу чинного законодавства. Чинним законодавством України передбачено обов'язкове проведення аудиту на підприємствах торгівлі, створених у вигляді акціонерних товариств перед здійсненням внеску до статутного капіталу та за результатами фінансово-господарської діяльності у звітному році. Також аудит підприємств торгівлі має проводитись, якщо підприємство створене з залученням іноземних інвестицій або при порушенні питання про визнання об'єкта неплатоспроможним або банкрутом. Аудит здійснюється незалежними особами (аудиторами), аудиторськими фірмами, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення.

Аудитор повинен враховувати особливості торгівельної діяльності, а саме:

існує оптова та роздрібна торгівля. Оптові торгові підприємства виконують функцію зв'язку між виробництвом і роздрібною торгівлею. Підприємства роздрібною торгівлі реалізують товари споживачам, разом з тим вони можуть реалізувати товари дрібним оптом різним організаціям — дитячим будинкам, школам, лікарням тощо.;

облік роздрібного товарообігу, як правило, ведеться у грошовому вимірі за продажними роздрібними цінами. Кількісно-сумовий облік ведеться за товарами, які вимагають особливого контролю (автомобілі, ювелірні вироби, меблі тощо);

витрати, пов'язані з організацією та веденням роздрібною торгівлі - витрати обігу — не включаються до собівартості реалізованих товарів, а покриваються за рахунок націнок. Сума націнки обліковується на субрахунку 285 "Торгова націнка". Підприємства оптової торгівлі не розраховують суму торгової націнки та не використовують даний субрахунок в обліку;

підприємства торгівлі можуть застосовувати як державні (фіксовані) так і ринкові (вільні) ціни.

Організація аудиту роздрібного товарообігу залежить від його мети.

Метою зовнішнього аудиту в відповідності до Закону України "Про аудиторську діяльність", є перевірка публічної фінансової звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності торгівельного підприємства з метою висловлення думки стосовно повноти і достовірності обліку та звітності, їх повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам. Метою внутрішнього аудиту є також перевірка інформації щодо повноти та достовірності бухгалтерського обліку на підприємстві, однак різниця полягає в тому, що зовнішній аудит проводиться представником незалежної аудиторської фірми, а внутрішній аудит підлеглий тій фірмі, на якій він проводиться. Внутрішній аудит є додатковим інструментом підвищення ефективності системи бухгалтерського обліку та зменшення рівня ризиків, однак його існування не виключає необхідності проведення незалежної аудиторської перевірки. Взаємодія зовнішнього і внутрішнього аудиту повинна базуватися з боку внутрішнього аудитора — на максимальному сприянні роботі зовнішнього аудитора, а з боку зовнішнього аудитора — на неупередженому, але скептичному підході до ступеня довіри системам бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю торговельного підприємства. [4] З врахуванням особливостей діяльності та обліку завдання аудиту роздрібного товарообігу полягає в перевірці :

забезпечення контролю за збереженням товарів на всіх етапах їх руху та зберігання;

правильності і своєчасності документального відображення операцій із надходження та реалізації товарів;

правильності визначення первинної вартості товарів, що придбаваються торговельним підприємством;

правильності нарахування та списання торговельної націнки;
правильності відображення в обліку операцій із зворотною тарою.

Джерелами інформації при аудиті роздрібного товарообігу виступають:
Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" № 996-XIV від 16.07.1999 р. (зі змінами і доповненнями);

П(С)БО 1,2,3,4,7,8,9,10,11,15,16,21;

Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України № 69 від 11.08.1994 р. (зі змінами і доповненнями);

Наказ про облікову політику торговельного підприємства;

первинні документи з обліку руху товарів (ТТН, податкова накладна, рахунок фактура, прибуткова накладна, акт приймання, свідоцтво про якість товару, сертифікат якості, видаткова накладна, угоди на купівлю товарів);

облікові реєстри (реєстр податкових накладних, відомість руху ТМЦ, журнали — ордери № 3, 5, 5А, 6 та відомості до них, Головна книга);

фінансова звітність торговельного підприємства; акти, довідки, накази внутрішньогосподарського контролю, акти і довідки ревізій, аудиторські висновки попередніх перевірок тощо.

Аудит роздрібного товарообігу будується на загальних принципах і регламентується вимогами, що висуваються до аудиторських перевірок.

Аудитор повинен приділити особливу увагу операціям, здійснення та відображення яких може містити значну вірогідність порушень. ^До таких операцій відносяться, зокрема: врегулювання результатів інвентаризації товарів, операції з повернення товарів, переоцінка товарів, відшкодування завданих збитків, операції зі зворотною тарою тощо.

На початковій стадії аудиту роздрібного товарообігу визначається напрям збору аудиторських свідоцтв, відповідного до якого плануються строки, виконавці, методичні прийоми тощо. Вибір напрямку перевірки залежить від певних факторів: мети і завдання аудиту, сфери та масштабів діяльності торгового підприємства, способу організації матеріальної відповідальності, розташування місць зберігання товарів, періодичності та дотримання вимог до проведення інвентаризації, ступеня довіри аудитора до систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю на підприємстві тощо.

Від вибору напрямку перевірки залежить черговість застосування методичних прийомів аудиторської перевірки. Зокрема, якщо аудитор починає перевірку з дослідження первинних документів, то органолептичні методичні прийоми (інвентаризація, контрольні заміри) обов'язково проводяться в першу чергу. Якщо перевірка починається з аналізу фінансової звітності підприємства-клієнта — аудитор спочатку повинен застосувати документальні, розрахунково-аналітичні методичні прийоми і потім в разі необхідності провести вибірково інвентаризацію, експертизу якості, контрольні заміри тощо. В ході аудиторської перевірки аудитор має ефективно застосовувати обрані методичні прийоми для отримання

достатньої кількості доказів для складання висновку про стан бухгалтерського обліку на підприємстві роздрібною торгівлі та про повноту і достовірність фінансової звітності.

Важливим елементом проведення аудиторської перевірки на підприємстві роздрібною торгівлі є перевірка своєчасності здійснення інвентаризації та аналіз результатів роботи інвентаризаційної комісії. Незалежно від обраного аудитором напрямку перевірки, інвентаризація товарів проводиться інвентаризаційною комісією підприємства в присутності матеріально відповідальної особи, з якою повинна бути обов'язково укладена угода про повну матеріальну відповідальність. Перед початком інвентаризації матеріально відповідальна особа складає звіт (матеріальний, товарний, товарно-грошовий) і дає відповідну розписку. Інвентаризаційна комісія методом перерахунку, огляду, зважування здійснює фактичну перевірку, результати якої заносяться в інвентаризаційні описи. Кожний лист інвентаризаційного опису підписують голова та члени комісії та матеріально відповідальна особа, далі складаються порівнювальні відомості, на підставі яких результати проведеної інвентаризації відображаються в бухгалтерському обліку.

Аудитор повинен перевірити своєчасність, повноту проведення та правильність відображення результатів в відповідних регістрах обліку (пояснювальні записки матеріально відповідальних осіб, у яких виявлено нестачу товарів, наказ про результати проведеної інвентаризації, журнали-ордери № 3,5, 5А та відомості до них, фінансова звітність, тощо). Аудитор звіряє записи в інвентаризаційних та порівняльних відомостях, перевіряє правильність відображення нестач та оприбуткування виявлених надлишків активів.

Якщо при проведенні інвентаризації виявлені товари, що не відповідають встановленим ознакам активів (протягом трьох місяців товар не знаходить споживача та невідповідність визначеним критеріям якості), торгівельне підприємство повинно їх уцінити. Аудитор перевіряє склад комісії, що здійснювала уцінку, її правомочність, правильність розрахунку чистої вартості реалізації та правильність відображення результатів уцінки в бухгалтерському Обліку.

Якщо при документальній перевірці результатів проведеної клієнтом інвентаризації у аудитора не виникло сумнівів, він аналізує виявлені порушення, з'ясовує причини їх виникнення та розробляє рекомендації і заходи по їх усуненню. В іншому випадку аудитор може запропонувати керівництву торгівельного підприємства провести вибірковою інвентаризацію в його присутності.

При перевірці операцій з надходження товарів на підприємство аудитор аналізує повноту та достовірність відображення таких операцій в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності шляхом звірки первинних документів підприємство-замовника та його контрагентів, перевіряє вибірковою методом відповідність даних синтетичного та аналітичного обліку товарів. Особлива увага звертається на правильність визначення первинної

вартості при надходженні товарів в залежності від джерел надходження, наявність спірних відносин між торговельним підприємством та постачальниками або покупцями товарів, на своєчасність та дотримання послідовності процедур виставлення претензій та правильність відображення в бухгалтерському обліку операцій за претензіями.

При перевірці надходження товарів аудитор може провести взаємну звірку прибуткових документів торгового підприємства з рахунками та інформацією постачальників. При взаємній звірці аудитор з'ясовує відповідність назви, сорту, кількості, якості, ціни оприбуткованих товарів з аналогічними показниками, вказаними в документах постачальника.

Ретельної уваги аудитора заслуговує особливість реалізації товарів на відміну від списання запасів на промисловому підприємстві. Як відзначалося вище у роздрібній торгівлі форми реалізації товарів різноманітні, але основне місце посідає реалізацій товарів за готівку через магазини. Оскільки обсяг реалізації товарів за готівку визначається розміром виручки, що надійшла (зафіксована за допомогою операторів розрахункових операцій), то аудитору слід перевірити повноту відображення виручки, одержаної від реалізації товарів. [2] Для цього дані синтетичного обліку (Кт 702) зіставляються з даними первинних документів, що засвідчують реалізацію товарів. Аудитор ретельно перевіряє облік накладних на відпуск товарів, порядок їх видачі, проводить взаємну звірку з даними оплати по прибуткових частинах касових звітів касира.

На наступному етапі аудитор повинен перевірити правильність нарахування торгової націнки, пам'ятаючи, що відповідно до чинного законодавства на всі види товарів на внутрішньому ринку України встановлюються вільні ціни, за винятком тих, за якими здійснюється державне регулювання цін (тарифів). Державне регулювання цін і Тарифів проводиться шляхом встановлення фіксованих цін, мінімальних цін, граничних рівнів цін, граничного проценту рентабельності, граничної торгової націнки.

При вільному ціноутворенні розмір торгової націнки визначається підприємством самостійно, виходячи з кон'юнктури ринку, умов платежу, середньої ринкової ціни, попиту і пропозиції на окремі товари, на субрахунок 285 "Торговельна націнка". Аудитор повинен перевірити правильність списання суми торговельної націнки, що належить до вартості реалізованих товарів. Ця величина визначається таким чином: діленням суми націнок на залишок товарів на початок місяця та суми націнок за місяць на суму залишків товарів на початок місяця і суми придбаних за місяць товарів визначається середній відсоток націнок на товари. Останній множиться на суму реалізованих товарів за місяць. Правильність розрахунку та списання торгової націнка аудитор перевіряє за даними аналітичного обліку субрахунків 281 "Товари на складі" 282 "Товари в торгівлі", 285 "Торговельна націнка".

Наприклад: за даними господарської діяльності ТОВ "АЛЬФУС" за січень сальдо субрахунку 281 "Товари на складі" на початок періоду становить 40 тис. грн, сальдо субрахунку 285 "Торгова націнка" — 25 тис. грн. Дебетовий оборот по субрахунку 281 за січень становить 850 тис. грн,

кредитовий оборот товарів — 705 тис. грн., кредитовий оборот субрахунку 285 — 290 тис. грн. Розрахуємо відсоток та суму торгової націнки за січень:

$$\% \text{ націнки} = (25 + 290) / (40 + 850) * 100\% = 35,39\%$$

$$\text{Сума націнки} = 705 * 35,39\% / 100\% = 249,50 \text{ тис. грн}$$

Особливим етапом перевірки торговельних підприємств є аудит зворотної тари — такої, яка неодноразово використовується в процесі обігу. Відповідно до Закону України "Про податок на додану вартість" вартість зворотної тари не включається до бази оподаткування, тобто ПДВ на таку тару не нараховується, в первинному документі вартість зворотної тари відображається окремим рядком. [3] Розрахунки за зворотну тару ведуться за кожним постачальником і за окремими видами тари (пляшки, банки, ящики, тощо). Торговельне підприємство-покупець, зареєстроване платником ПДВ, списуючи кошти з поточного рахунку в оплату товару в тарі, яка за умовами договору визначена зворотною, не має підстав відносити до податкового кредиту суму ПДВ за зворотною тарою. Якщо протягом терміну позовної давності з моменту отримання зворотної тари вона не повертається відправникові, вартість такої тари включається до бази оподаткування отримувача. [4]

Особливу увагу аудитор повинен приділити правильності відображення витрат обігу, тобто витрат, пов'язаних з організацією та веденням торгівлі, в бухгалтерському обліку на рахунках 92,93, 94. Ці витрати покриваються за рахунок націнки і не включаються до вартості реалізованих товарів. Також окремо перевіряється стан податкового обліку на підприємстві, правильність визначення валових доходів та валових витрат, величини податкового кредиту та податкового зобов'язання, своєчасність розрахунків з бюджетом. Як додаткова послуга може здійснюватися аналіз фінансової звітності підприємства-клієнта та розроблення рекомендацій для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності.

До типових порушень при операціях з товарами в роздрібній торгівлі необхідно віднести наступні:

незадовільна організація складського господарства та зберігання товарів;

відсутність оперативного контролю за виконанням договорів на постачання і реалізацію товарів;

неправильне визначення первинної вартості товарів; неповне оприбуткування товарів; необґрунтовані претензії до постачальників; нестачі, крадіжки, псування, привласнення товарів; неправильне нарахування та списання торговельної націнки;

неправильне визначення розміру компенсації завданих підприємству збитків;

— несвоєчасне і неправильне оформлення первинних документів з обліку руху товарів ;

незадовільна організація бухгалтерського обліку товарів.

Результатом аудиторської перевірки є висновок про повноту та достовірність фінансової звітності та стан обліку на підприємстві — об'єкті аудиту. [5] Всі виявлені порушення та рекомендації по їх усуненню аудитор

занотовує в аудиторський звіт, який за умовами договору може бути додатково наданий підприємство-клієнту.

Висновок. Загалом проведення аудиторської перевірки на підприємствах роздрібного товарообігу є потужним засобом підвищення ефективності та правильності системи обліку на підприємстві, підвищує ступінь довіри контрагентів та дозволяє усунути наявні порушення та недоліки. У зв'язку з становленням в Україні ринкових відносин незалежний аудит на підприємствах роздрібного товарообігу є необхідним елементом для підвищення якості функціонування системи бухгалтерського та податкового обігу, про що свідчить світовий досвід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про аудиторську діяльність: Закон України № 3125-ХІІ-ВР від 22.04.1993 з усіма змінами та доповненнями. — www.gov.ua "Офіційний сайт Верховної Ради України".

2. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 283/97-ВР від 27 березня 1997 р. з усіма змінами та доповненнями. — www.gov.ua "Офіційний сайт Верховної Ради України".

3. Закон України "Про податок на додану вартість" № 168/97-ВР від 3.04.1997 з усіма змінами та доповненнями. — www.gov.ua "Офіційний сайт Верховної Ради України".

4. *Ткаченко Н.М.* Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підруч. — К.: А.С.К., 2000. — 770 с.

б. *Чернелевський Л.М., Беренда Н.І.* Аудит: Навч. Посібник — К.: Мілленіум, 2002. — 468с.